

De blue beads van Sint mythen ontrafeld

Over de blauwe kralen van Sint Eustatius worden veel verhalen verteld, maar in hoeverre deze op feiten berusten wordt in dit artikel uiteen gezet.



Sinds jaar en dag spoelen ze aan het op het Caribische eiland Sint Eustatius: eeuwenoude glazen en stenen handelskralen. Hoewel elders ter wereld ook dergelijke kralen worden gevonden, is het overgrote deel van de kralen die op Sint Eustatius (= Statia) opduiken blauw. Meer specifiek is het de kobaltblauwe pentagonale blue bead die domineert (Kidd, 1970). De zogenaamde blue bead (variërend van

melkwit, tot zwartblauw en alles daartussen) is de trofee van iedere sportduiker en een felbegeerd souvenir voor de toerist die Statia bezoekt.

Ook historici en archeologen zijn al jaren gefascineerd door de kralen, maar nooit eerder werd er uitvoerig (historisch) onderzoek naar gedaan. Dat is opmerkelijk, gezien er op het eiland al sinds de jaren zeventig sprake is van een

Eustatius:



heuse 'blue bead traditie': het geheel aan mythen, gebruiken en betekenissen die met de kralen samenhangen. Het zijn vooral de mythen die een eigen leven zijn gaan leiden en vaak voor feiten worden aangenomen.

'Slavenkralen'

In de documentaire 'Nieuw Licht' over de slavernijtentoonstelling in het

'Gezigt van het eyland St. Eustatius'
door Karel Frederik Bendorp, ca. 1781.

Bron
Scheepvaartmuseum
Amsterdam
A.0868(2)

Rijksmuseum in Amsterdam, die op 15 februari j.l. werd uitgezonden, wordt onder andere over de kralen verteld dat ze door de schepen van de West-Indische Compagnie (WIC) op het eiland werden gebracht. Daarnaast worden de blue beads in de documentaire bestempeld als het betaalmiddel van de zwarte bevolking. Tenslotte volgt de meest hardnekkige mythe – die echter ook in de docu-



**Slaafgemaakten aan
het werk op een
'Zuijker Plantagie'
door Jan Veltkamp,
1761.**

Bron
Scheepvaartmuseum
Amsterdam
A.1710(03)

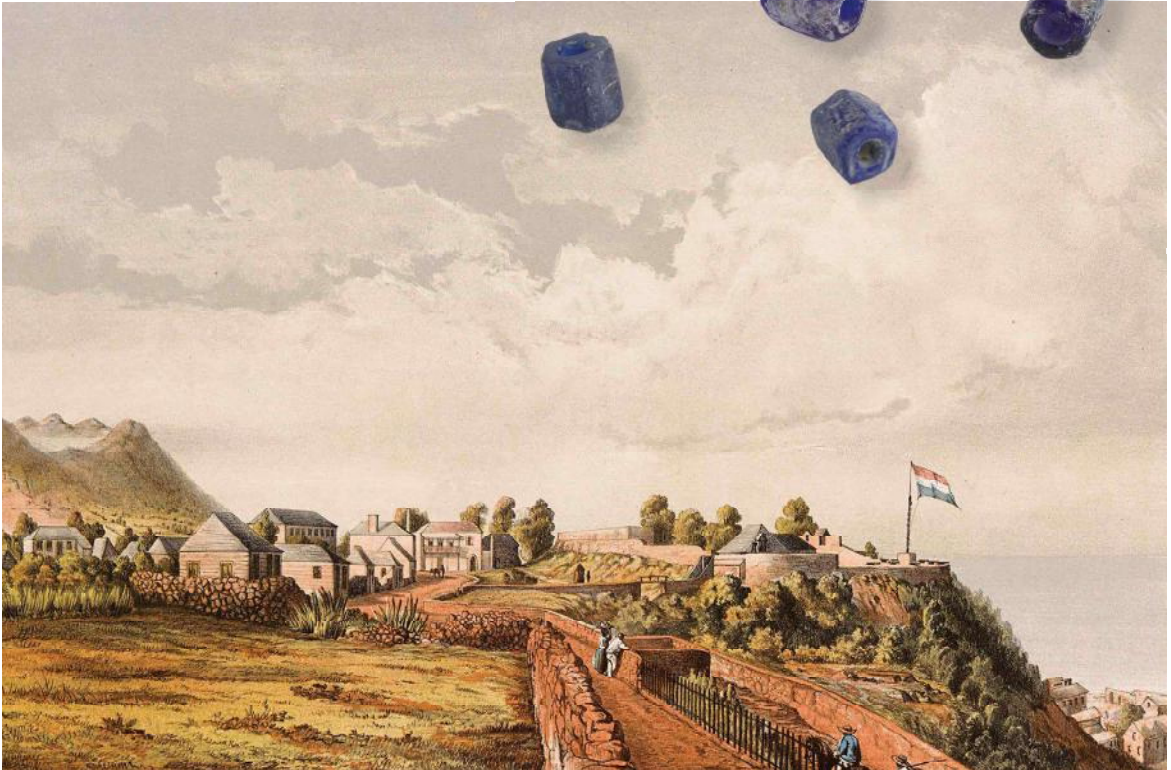
mentaire als mythe wordt erkend – dat op 1 juli 1863, de dag van de afschaffing van de slavernij op Sint Eustatius, de kralen massaal door de vrijgemaakten in zee zijn gegooid.

In 2019 zijn deze mythen in het kader van een masterscriptie aan een grondig historisch onderzoek onderworpen. De resultaten hiervan zijn in dit artikel beknopt uiteengezet. De volledige tekst van de scriptie is te downloaden op <https://studenttheses.universiteitleiden.nl/access/item%3A2606637/view>

Een Nederlands product?

De mythevorming rondom de blue beads begint reeds bij het vervaardigen van de kralen. De eilandbewoners zijn ervan overtuigd – en ook archeologen en historici hebben dit overgenomen – dat de kralen in de glasfabriek van Jan Soop in Amsterdam zijn gemaakt (Soetekouw, 2007). Deze aanname rust op een onderzoek van W.G.N. van der Sleen die in 1963 de koppeling maakte tussen enkele Stataanse blue beads en de vondst van een blue bead in een stortplaats voor

glasafval uit Amsterdam. Op basis van de uiterlijke gelijkens werden de kralen aan elkaar gekoppeld en gesteld dat de Stataanse kralen van Amsterdamse makelij moesten zijn. Toen Van der Sleen op zoek ging naar de geschiedenis van de Amsterdamse glasproductie, kwam hij uit bij de glasfabriek van Jan Hendrik Soop aan de Kloveniersburgwal (Van der Sleen, 1967). In de zeventiende eeuw werden hier op grote schaal glazen kralen en ander glaswerk vervaardigd. Als Van der Sleen verder had gezocht, was hij echter meerdere glasfabrieken tegengekomen. In de jaren dat Soops fabriek actief was – tussen 1600 en 1650 – stonden er alleen al in Amsterdam zeker vijf andere glashuizen die kralen produceerden. Daarnaast werden er gedurende de hele zeventiende eeuw ook in andere steden als Rotterdam, Zutphen, Middelburg en Antwerpen volop handelskralen gemaakt. De kralen worden op Sint Eustatius voornamelijk in achttiende-eeuwse archeologische contexten gevonden. Niets wijst erop dat er in de achttiende eeuw nog glaskralen werden gemaakt:



Fort Oranje.
Ingekleurde steen-
druk naar tekening
van Gerard
Voorduyn,
1860-1862.
Bron: Rijksmuseum
NG-1064-18

de laatste Amsterdamse glasoven werd in 1679 gedoofd en in 1800 was er in de Republiek geen enkele glasfabriek meer in werking (Burger, 2019).

Bohemen

Veel aannemelijker is het dat de Stataanse blue beads elders in Europa zijn geproduceerd. Zo is het bekend dat veel achttiende-eeuwse Nederlandse handelaren hun kralen importeerden uit Bohemen en Praag (Kok, 2019). In 2016 onderzocht kralen-expert Karlis Karklins enkele blue beads die hij had aangetroffen in Noord-Amerika. Vanwege de overeenkomsten in chemische samenstelling kon Karklins deze linken aan blue beads die hij eerder in het Fichtelgebirge (gelegen op de grens van Beieren en Bohemen) had gevonden (Karklins, 2016). Verder vond Karklins in 2019 blue beads tussen de overblijfselen van glasproductiecentra in de Boheemse bossen van Šumava.

In het kader van genoemde masterscriptie is van 67 blue beads een XRF-scan gemaakt (Burger 2019, bijlage 3). De

verhoudingen van kalium en calcium wezen erop dat de kralen met houtas waren gemaakt; een techniek die niet in de Nederlanden werd gebruikt, maar wel op grote schaal in Duitsland en Bohemen werd toegepast. Alles wijst er op dat de blue beads zijn geïmporteerd uit Duitsland en Bohemen.

De bewering dat Soop het patent op de Stataanse kralen had, kan dus worden ontkracht.

Verscheept naar de West

Een andere mythe is ontstaan rondom het verscheppen van de kralen. De WIC zou als onderdeel van de zeventiende-eeuwse trans-Atlantische handel grote hoeveelheden kralen op het eiland hebben gebracht. Deze opvatting duikt niet alleen op in de documentaire 'Nieuw Licht', maar bijvoorbeeld ook op de website van de Stataanse duikschool Scubaqua en in een interview met een medewerker van het St Eustatius Historical Foundation Museum. Wie enigszins op de hoogte is van de trans-Atlantische handelspatronen, zet hier zijn vraag-



		P. Transport.		2676 86
N° 24. J	92	1/2 Amsr Scheide	St 6	27 32
		1/2 Tentyn Swrde Berden	St 33	33
		1/2 Amsr Scheide	St 6	2 8
	27 9/2	1/2 Tentyn Swrde Berden	St 33	32 34 8
26. J	50	1/2 Amsr Scheide	St 6	35
	7 1/2	1/2 Tentyn Swrde Berden	St 33	4 33 8
27. J	50	1/2 Amsr Scheide	St 6	20
	14 1/2	1/2 Tentyn Swrde Berden	St 33	17 1
28. J	36 1/2	1/2 Tentyn Swrde Berden	St 33	17 1
29. J	20	1/2 Tentyn Swrde Berden	St 33	17 1
	6	1/2 Tentyn Swrde Berden	St 33	17 1
30. J	200 lb	1/2 Tentyn Swrde Berden	St 33	17 1
31. J	200	1/2 Tentyn Swrde Berden	St 33	17 1
32. J	253 lb	1/2 Tentyn Swrde Berden	St 33	17 1
33. J	200	1/2 Tentyn Swrde Berden	St 33	17 1
34. J	33	1/2 Tentyn Swrde Berden	St 33	17 1
35. J	40	1/2 Tentyn Swrde Berden	St 33	17 1
36. J	21	1/2 Tentyn Swrde Berden	St 33	17 1
37. J	106	1/2 Tentyn Swrde Berden	St 33	17 1
38. J	33 1/2	1/2 Tentyn Swrde Berden	St 33	17 1
39. J	33 1/2	1/2 Tentyn Swrde Berden	St 33	17 1
	70 1/2	1/2 Tentyn Swrde Berden	St 33	17 1
40. J	45	1/2 Tentyn Swrde Berden	St 33	17 1
41. J	124	1/2 Tentyn Swrde Berden	St 33	17 1
42. J	121	1/2 Tentyn Swrde Berden	St 33	17 1
43. J	110	1/2 Tentyn Swrde Berden	St 33	17 1
44. J				
45. J				
46. J				
47. J				
48. J				
49. J				
50. J				
51. J				
52. J				
53. J				
54. J				
55. J				
56. J				
57. J				
58. J				
59. J				
60. J				
61. J				
62. J				
63. J				
64. J				
65. J				
66. J				
67. J				
68. J				
69. J				
70. J				
71. J				
72. J				
73. J				
74. J				
75. J				
76. J				
77. J				
78. J				
79. J				
80. J				
81. J				
82. J				
83. J				
84. J				
85. J				
86. J				
87. J				
88. J				
89. J				
90. J				
91. J				
92. J				
93. J				
94. J				
95. J				
96. J				
97. J				
98. J				
99. J				
100. J				

Siddelburg Anno 1772

3

Factuur van den overvoert **Gedroren** **Deer** **Rekening**
 van de Compagnie **Correspondentie** der **Stad** **Siddelburg** en **Rekening**
 gehouden in het **Regal** **Schip** **Haast U Langzaam** **Capitain** **Kun** **van**
Sprang **Gedroren** **naar** **de** **Kust** **van** **Angola** **loc** **Indien** **Indien** **van** **een**
armazoen **alwaar** **een** **voor** **te** **overvoert** **naar** **de** **Kust** **van** **Amerika** **lijkt** **alle**
een **goedert** **gepakt** **in** **zwart** **Roos** **Kralen** **en** **Walen** **en** **ander** **het** **al** **de** **3** **Rekening**
als **van** **Angora** **te** **Walen**.

M **Gedroren** **in** **Leert**

N°	J.	J. Kuis	40?
1	J	—	40
2	J	—	40
3	J	—	40
4	J	—	40

Lijst van ingeladen goederen in het schip *Haast U Langzaam* dat voor de MCC in 1772 naar Angola koerste. Aan boord waren blauwe 'dominee-kralen' en blauwe 'agrij-kralen'. De kralen werden in Angola samen met de andere goederen gebruikt voor de inkoop van slaafgemaakten, hier een 'armazoen (scheeps-lading) slaven' genoemd. Bron: Zeeuws Archief, Archief van de MCC, inv. nr. 533

tekens bij. Doorgaans was het zo dat de Nederlandse schepen textiel, vuurwapens, buskruit, jenever en allerlei snuisterijen van de Republiek naar de West-Afrikaanse kust voeren. Vanuit daar gingen de schepen geladen met tot slaaf gemaakten en wat goederen bestemd voor de koloniën op weg naar Midden- en Zuid-Amerika. Vanaf het Amerikaanse continent werden er dan luxegoederen als tabak, suiker en cacao naar Europa gebracht. Hoewel de werkelijke goederenstromen iets complexer waren, waren handelskralen bij uitstek bedoeld voor de handel op de West-Afrikaanse kust, en werden deze zelden meegenomen naar de Caraïben.

Niet in de archieven

Onderzoek in de archieven van de WIC en de Middelburgsche Commercie Compagnie (MCC), twee grote spelers in de handel met Sint Eustatius, gaf geen bewijs van het op grote schaal afzetten van kralen op het eiland. In de archieven van de WIC werden de kralen niet specifiek op de goederenlijsten genoemd. Voor de MCC gold dat van alle 24 reizen die naar Sint Eustatius werden gemaakt, er slechts in drie gevallen sprake was van een partij kralen die bij aankomst op het eiland nog aan boord van het schip was. In alle drie de gevallen werden de tonnetjes met het eerst vertrekkende schip weer naar de Republiek verstuurd. Op de 21 andere reizen waren de kralen in West-Afrika ingeruild voor tot slaaf gemaakten, gebruikt als loon voor de Afrikaanse werknemers, of als giften aan hooggeplaatste personen weggegeven. Als de WIC of MCC de brenger van de blue beads is geweest, zal dat dus eerder een uitzondering dan een veelvoorkomend verschijnsel zijn geweest.

Kleine Vaart

Een andere mogelijkheid is dat de blue beads geen onderdeel van de Atlantische handel (= Grote Vaart) waren, maar van de intra-Caribische handel en de handel met Noord-Amerika (= Kleine Vaart). In de Kleine Vaart verscheepten vele Europese en Noord-Amerikaanse handelaren

een enorm divers assortiment goederen naar Sint Eustatius – dat vanaf 1730 de status van vrijhaven genoot – om vervolgens de suiker in te schepen die op Sint Eustatius en op de omliggende eilanden was geproduceerd. In de achttiende eeuw was de Grote Vaart op Sint Eustatius volledig teruggelopen en was het de Kleine Vaart die het eiland ongekende welvaart bracht (Hartog, 1976). Gezien de kralen in achttiende-eeuwse archeologische contexten op het eiland worden gevonden, is een connectie met de Kleine Vaart niet onwaarschijnlijk.

De rol van de blue beads

Ook over de functie van de kralen doen allerlei verhalen de ronde. De meest gedeelde opvatting is dat ze het betaalmiddel waren van de zwarte bevolking. Dergelijke informatie over de zwarte bevolking ontbreekt vrijwel altijd in historische documenten. Om dit verhaal te toetsen moet er naar archeologisch onderzoek gekeken worden. Het is duidelijk dat de kralen niet slechts voor doorvoer op het eiland waren. De pakhuizen bevonden zich in een smalle strook aan de kust, terwijl de kralen over het hele eiland gevonden worden (Karklins & Barka, 1989). Vindplaatsen betreffen onder andere militaire batterijen, woonhuizen, een naamloos graf naast de Nederlands Hervormde kerk en enkele plantages. Hoewel soms wordt gesuggereerd dat die plaatsen met de zwarte gemeenschap in verband hebben gestaan, waren de vindplaatsen evengoed in gebruik door de witte bevolking. Opvallend genoeg werden de kralen – met uitzondering van de vondst in het graf en de vondst in een privaat van een woonhuis – gevonden in opslagplaatsen die afgesloten konden worden. In die gevallen was er steeds ook sprake van een datering van de vindplaats in grofweg de achttiende eeuw. Het lijkt er dus op dat in die periode de kralen als waardevol bezit werden gezien.

In het Rijksmuseum te Amsterdam is vanaf voorjaar 2021 een tentoonstelling over slavernij te zien.

Kijk voor openingstijden en bezoekerregels op de website van het museum.



Ruilmiddel

Het is mogelijk dat de kralen een rol hadden als gelegenheidsgiften op de plantages. Het was niet ongebruikelijk



**Gezicht vanaf
Fort Oranje
op de resten van
pakhuisen
en de oude pier.**

Bron:

NMvW TM-20030088

Foto Boy Lawson, 1964

dat planters bij speciale gelegenheden kralen en andere kleine luxe artikelen uitkeerden aan de tot slaaf gemaakten (Lewis, 1834). Wellicht is er op die manier een onofficiële (ruil)economie ontstaan onder de zwarte bevolking. De blue beads als betaalmiddel is dus niet volledig uit te sluiten, maar het is onmogelijk om hier op basis van historische of archeologische bronnen bewijs voor aan te dragen. Sterker nog, er is wel historisch bewijs gevonden dat uitbetaling van de zwarte bevolking in muntgeld laat zien. Zo werd de tot slaaf gemaakte Tam in 1720 twee stuivers uitgekeerd nadat deze iemand op brandstichting had betrapt. De rekeningen van handelsfirma Beaujon en Zoon uit 1780 laten zien dat er pesos aan ‘negerloon’ was uitgegeven. Bij de begrafenis van Isaac Zurmühlen in 1818 vermeldde de rekening twee dollar die was uitgegeven aan twee tot slaaf gemaakten die de wijn hadden opgehaald die bij de gelegenheid werd gedronken.

Van de klif in zee

Op 1 juli 1863 werd de slavernij op Sint Eustatius afgeschaft. Massaal zouden de vrijgemaakten op die dag naar de kliffen zijn gerend en hun blue beads in

de zee hebben geworpen; de reden dat de kralen nu nog steeds aanspoelen op het eiland. Een ongeloofwaardig verhaal, gezien duikers de meeste blue beads op een locatie op 500 meter afstand van de kust vinden, in de zogenaamde blue bead hole. Maar ook het massaal in zee werpen van de blue beads klinkt vreemd in de oren. Als de kralen inderdaad economische waarde vertegenwoordigden, lijkt het niet verstandig deze in zee te gooien. Het was namelijk niet zo dat de vrijgemaakten na 1 juli 1863 plots de beschikking hadden over muntgeld. Er moest vaak nog jarenlang hard gewerkt worden (vaak bij de voormalige eigenaar) om een bestaan op te bouwen. Van de dag van de afschaffing werd er per ambtelijke brief een uitgebreid verslag gestuurd naar het ministerie van Koloniën in Nederland. In het verslag werd er geschreven over het voorlezen van de proclamatie door de gezaghebber van het eiland, gevolgd door een kerkdienst. ‘s Middags was er een optocht met muziek en vlaggen. Verder werd er geschreven dat zich nergens ongeregelde heden, baldadigheid of verstoring van de rust voordeden. De conclusie was dat het gedrag van de vrijgemaakten ‘niets te wensen over liet’; voor de dagen

na 1 juli gold hetzelfde. Een ongewone gebeurtenis als het massaal in zee gooien van bezittingen, had zeker in het verslag gestaan als het zou zijn gebeurd. In 2018 bevestigde onderzoek in de blue bead hole de aanwezigheid van een achttiende-eeuws scheepswrak, verder details zijn vooralsnog achterwege gebleven (Mahon, 2018). Reeds in 1912 schreef de zeiler Frederik Fenger (1882-1970) over de aanwezigheid van het wrak van een koopvaarder met kralen op deze locatie (Fenger, 1917). Verder onderzoek in de blue bead hole zal mogelijk opheldering geven over historische context van de blue beads.

Uitgevonden traditie

Uit bovenstaande moge duidelijk zijn dat de verhalen over de kralen in geen enkel geval op feiten berusten. Er is sprake van een uitgevonden traditie: op een bepaald moment in de tijd zijn de mythen verspreid als feitelijke informatie. Helaas is het niet gelukt te achterhalen in welke tijdsperiode de mythen over de kralen zijn ontstaan.



* Geke Burger (MA) studeerde Maritieme Geschiedenis aan de Universiteit van Leiden.

Met haar masterscriptie 'De blue beads van Sint Eustatius' won ze de J.R. Bruijn-scriptieprijs 2021.

Na het afronden van haar studie werkte ze bij de afdeling Bijzondere Collecties van de universiteitsbibliotheek en was ze fellow bij het Scheepvaartmuseum. Momenteel is ze als promovenda verbonden aan het Instituut voor Geschiedenis van de Leidse Universiteit.

In de twintigste eeuw heeft zich om de mythen heen een traditie van gebruiken gevormd. Zo wordt er sinds de jaren 70 van de vorige eeuw, toen er een enorme voorraad blue beads bij de overblijfselen van een suikerplantage werden gevonden, massaal op land en zeebodembodem gezocht naar de kralen. Ook worden de kralen voor hoge bedragen aan toeristen verkocht en is de blue bead het symbool van het eiland geworden.

Ondanks alle historische misvattingen is het belang van de mythe voor de eilandbevolking groot. De kralen symboliseren een keerpunt in de geschiedenis: de afschaffing van de slavernij. Vanaf het vermeende moment dat de kralen in zee zijn gegooid, brak er een nieuwe tijd aan waarbij de zwarte bevolking geleidelijk aan haar plek in de samenleving herdefinieerde. De kralen fungeren als een tastbaar verleden wat past bij de identiteit van de zwarte bevolking. Zowel de kralen als de mythen worden van generatie op generatie doorgegeven.

geke.b@hotmail.com

Literatuur

- Burger, G.** (2019). *De blue beads van Sint Eustatius. Een historisch onderzoek op het snijvlak van archeologie en geschiedenis*. Masterscriptie Universiteit Leiden.
- Fenger, F.A.** (1917). *Alone in the Caribbean: The Cruise of the 'Yakaboo' in the Lesser Antilles*. New York: George H. Doran Company, p306.
- Hartog, J.** (1976). *Geschiedenis van St. Eustatius*. Oranjestad: De Wit Stores N.V. p39.
- Karklins, K.** eds. (2016). *The Fichtelgebirge Bead and Button Industry*. In: *BEADS: Journal of the Society of Bead Researchers* vol. 28 (2016) 16-37.
- Karklins, K.** (2019). *Furnace-Wound Beadmaking in the Bavarian/Bohemian Forests and Environs, 15th-19th Centuries*. In: *The Bead Forum: Newsletter of the Society of Bead Researchers* vol 74-1 (2019) 1-3:2-3.
- Karklins, K. & Barka, N.** (1989). *The Beads of St. Eustatius, Netherlands Antilles*. In: *BEADS: Journal of the Society of Bead Researchers* vol. 1-1 (1989) 55-80.
- Kidd, K.E. & M.A.** (1970). *A Classification System for Glass Beads for the Use of Field Archaeologists*. In: *Canadian Historic Sites: Occasional Papers in Archaeology and History* vol. 1 (1970) 46-97 en in: *BEADS: Journal of the Society of Bead Researchers* vol. 24 (2012) 39-61.

- Kok, G. de** (2019). *Walcherse ketens: de trans-Atlantische slavenhandel en de economie van Walcheren (1755-1780)*. Proefschrift Universiteit Leiden.
- Lewis, M.G.** (1834). *Journal of a West India proprietor kept during a Residence in the Island of Jamaica*. Londen: John Murray, p125.
- Mahon, F.** (2018). *The Shipwreck of Blue Bead Hole: A Maritime Archaeological Investigation in St. Eustatius*. Oranjestad: SECAR, p9.
- Sleen, W.G.N. van der** (1963). *A Bead Factory in Amsterdam in the Seventeenth Century*. In: *Man* vol. 63 (1963) 172-174.
- Sleen, W.G.N. van der** (1967). *A Handbook on Beads*. Luik: Musée du Verre, p 108.
- Soetekouw, G. & Gilmore, J.** (2007). *The St. Eustatius Historical Walking Tour Guide*. Oranjestad: St. Eustatius Historical Foundation, p 35.

Internet

- <https://www.scubaqua.com/nl/8ulhh6-history.html>, geraadpleegd op 30 mei 2019
- <https://www.uncommoncaribbean.com/st-eustatius/statia-blue-beads/>, geraadpleegd op 11 juni 2019

Verder geraadpleegd: Nationaal Archief: Archief van de WIC, Oud Archief van Sint Eustatius, het Archief van de Tweede Kamer, Zeeuws Archief: Archief van de MCC.